

جنگ تحمیل شده بر ایران در سال پایانی دهه ۵۰ و رخداد‌های برخاسته از آن، منجر به بر آمدن ژانری در سینمای پس از انقلاب شد تحت عنوان «دفاع مقدس». از نگاهی فراخ تر، ژانر دفاع مقدس را می توان یکی از دستاوردهای هنر هفتم به حساب این گونه سینمایی اسلامی بر شمرد و احصا کرد. بهال این گونه سینمایی را البته کارگردانان جوان و تازه نفسی استوار ساختند که در ابتدای مسیر فیلمسازی بودند و چه بسا بیشتر از آن که دلبسته سینما باشند، تعلق خاطر و نسبت به حماسه‌ای که در جبهه رویارویی با دشمن در جریان بود دلبستگی داشتند و در این اتمسفر رشد و نمو کرده بودند. آنها سینما را محمل و ابزار ی می دانستند برای تبیین و تشریح آرمان ها و تئویر افکار عمومی نسبت به آنچه در دفاع از سرز و بوم می گذشت. حضور این جوانان متعدد و خلاق در سینمای ایران فعالیت در ژانر دفاع مقدس، دستاوردها و برکات فراوانی داشت که شاخص ترین شان تولید و ارائه فیلم‌های ماندگار و بر خوردار و ظهور کارگردانی بود که می توانستند چراغ سینما را در غیاب بسیاری از اسلاف خود روشن نگه دارند. ابراهیم حاتم ی کیا، رسول ملاقلی پور، سیف‌الله داد، جمال شورجه، کمال تبریزی و محمدعلی باشنه آهنگر، پرویز شیخ طادی، احمد رضا درویش و...را می توان از جمله این فیلمسازان جوان، تازه نفس، با انگیزه و متعهد و خلاق نامید.

معمولاً کارگردانان شاخص سینمای دفاع مقدس به خصوصی آندی که از این ژانر فاصله گرفته‌اند، یک فرآیند تقریباً مشابه را طی کرده‌اند. این فیلمسازان پس از فعالیت پر رنگ و چندین ساله‌شان در پرداخت مستقیم به جنگ و موضوعات در پیوند با آن، در مرحله دوم سراغ مسائل جانبی و رزمندگان و انسان‌های متأثر از جنگ و حال و احوالاتشان رفته‌اند و در پله سوم، ژانرهای دیگر را هم آزموده‌اند و معمولاً در میان دو مرحله واپسین در رفت و آمد هستند.

■ **توفان حاتم ی کیا**

ابراهیم حاتم ی کیا صد پادمان، مهاجر و وصل نیکان در سینمای دفاع مقدس شروعی توفانی به پا کرد. او در ادامه

نظر کارشناس

جبار آدین، مدرس و منتقد سینما:

سینمای دفاع مقدس یک ضرورت است

مهم ترین و شاخص ترین دستاورد انقلاب اسلامی در عرصه هنر، فیلم‌های دفاع مقدسی است. متأسفانه در سال‌های اخیر این فیلم‌ها که در واقع باید شاخصه اصلی و شاهرگ فرهنگ و هنر کشور باشند در دلایل مختلف طی سال‌های متمادی مورد کم توجهی قرار گرفته و قربانی بازی‌های سیاسی شده و از عرصه هنر به حاشیه رانده شده‌اند. با آغاز جنگ تحمیلی برخی هنرمندان برخاسته از انقلاب و پایبند به آموزه‌های دینی به تولید آثار در حوزه دفاع مقدس پرداختند. اغلب هنرمندان سعی داشتند وفادارانه به انعکاس واقعیت‌های دفاع مقدس در چهار چوب مضامین ایرانی و اسلامی بپردازند. در ایستادگی کارگردانان سینمای دفاع مقدس مشهور هستند مثل زنده‌یاد رسول ملاقلی پور و ابراهیم حاتم ی کیا با تولید آثار فاخر در این عرصه، پرچمدار سینمای دفاع مقدس بودند و در ادامه این حرکت، تعدادی از فیلمسازان جوان و حرفه‌ای هم به تولید این آثار رو آوردند. به موازات تغییرات اجتماعی و سیاسی در کشور و خارج شدن اداره امور فرهنگی و سینمایی از دست

کسانی که اندیشه‌های انقلابی داشتند، سینمای دفاع مقدس تحت‌الشعاع تولید آثار اجتماعی، جنایی، پلیسی و حتی خانوادگی قرار گرفت. در نتیجه، از نسل آغازگر سینمای دفاع مقدس افرادی مانند حاتم ی کیا کم و بیش با نگاهی پرامید مقاومت کردند و به تولید آثار ادامه دادند اما بودند کسانی که به علت کم‌مهری و کم‌تلفظی و عدم حمایت، به مرور صحنه را ترک کرده و مجبور شدند یا به طور کل سینما را کنار بگذارند یا به تولید آثار دیگری بپردازند. هر چند تغییر سلیقه مخاطب در این رخداد بی تأثیر نبود اما آن را نمی توان به نفی تولید آثار دفاع مقدسی تعبیر کرد. با این حال، با کنار گذاشته شدن پرچمداران سینمای دفاع مقدس به نفع کسانی که مروج و مولد آثار کم‌مایه و سطحی خانوادگی و کم‌دی بودند، تاندت‌های مدید شاهد تولید آثار در چه یک دفاع مقدسی چه در سینما و چه تلویزیون نبودیم.

فرهنگی بین ملت‌هایی مه‌ری است. همسرم علی صفری نویسنده کار در تمام آثارش به‌ویژه کسباب با هم‌چو آوری اطلاعات و نگاه‌موشکافانه به وقایع و رویدادهایی که شاید افراد کمتری از آن اطلاع داشته باشند سعی دارد تا دانش مخاطب را درباره وقایع به چند پله بالاتر ارتقا دهد و همین موجب می‌شود فضای نمایش از کلیشه خارج شود. همیشه هر تغییری در ابتدا با گارد همراه است اما من و علی صفری همیشه سعی داریم منطقی باشیم و این انتطاف را هم در کارها، هم در برخورد با مخاطب در نظر می‌گیریم و همین انتظار را از مخاطبان و دوستداران و حتی غیر دوستداران تئاتر داریم. مطمئن باشید کمی انعطاف در برخورد با افکار و کارهای جدید، مسیر ی را برای کشف زیباترین ناشناخته‌ها در هر حرفه و هنری هموار می‌کند. باید توجه داشته باشیم که تمامی وقایع تاریخی و گه‌گاهی از وقایع است که ما به یک‌اثر هنری دراند و در پس تمامی این وقایع است که اما به یک‌اثر هنری می‌رسیم و این در خصوص هولودومور و برلین ۱۰۱۰ و تمامی کارهای دیگر کارگردانان مطرح است اما کسباب از دل فرهنگ ایرانی بود. در نمایش کسباب علی صفری ماه‌ها صرف تحقیق درباره وقایع دهه ۴۰، تمز به‌خوانی، فرهنگ

فرهنگی

گزارش «جوان» از چالش‌های تولید سینمای دفاع مقدس

دل‌هایی که برای ژانر دفاع مقدس می‌تپید

مسیر فیلمسازی‌اش، رویکرد خود را از پرداخت مستقیم به جنگ، بر تمرکز به متأثران از این واقعه معطوف کرد و در این زمینه هم بسیار موفق بود و فیلم‌های درخشانی همچون از کرخه تا راین، آژانس شیشه‌ای، موج مرده و به نام پدر را به دستداران هنر هفتم و خاصه سینمای دفاع مقدس ارائه کرد. او در ادامه، تجربه‌های متفاوتی را با فیلم‌های ارتقا پست، دعوت، به رنگ ارغوان و گزارش یک جشن از سر گذراند و در یک دهه اخیر، آریسوار در میان ژانر دفاع مقدس و سایر گونه‌های سینمایی در رفت و آمد بوده است اما می توان تأثیر جنگ را در اغلب آثار او مشاهده کرد. شاید تنها اثری از او که ردپایی از جنگ در آن نمی توان یافت فیلم دعوت باشد.

مرحوم رسول ملاقلی پور هم از عکاسی در جبهه‌ها به فیلمسازی در جنگ رسید و با بلمی به سوی ساحل، پرواز در شب و آقی، نوید حضور یک نویسنده و کارگردان خلاق متأثران از جنگ پرداخت و در ادامه، هم برای همیشه راه خود را از سینمای دفاع مقدس جدا کرد. این کارگردان فقید پس از این تجربه‌های اولیه و با تجربه و پختگی بیشتر، از پرداخت مستقیم به جنگ تحمیلی فاصله گرفت و در عوض، بر بازماندگان این واقعه تمرکز کرد و الحق و الاضاف در این مسیر موفق تر از همیشه بود. فیلم‌های سفر به جزایه، نجات‌افتگان، هیوا، قارچ سمی و پناهنده محصول همین رویکرد و خط فکری و کاری هستند. ملاقلی پور البته یکی دو بار هم با فیلم‌هایی مانند «کمکم کن» که به ژانر اثر هوادارانش را در بهت و حیرت فروبرد دا ناگه‌ای به شدت انتقادی به جامعه و سیاست پس از جنگ داشت. کمال تبریزی سینما را با ژانر دفاع مقدس با فیلم‌های عبور، صلح عشق و پایان کودکی آغاز کرد و بعد با «شیدا» به متأثران از جنگ پرداخت و در ادامه، هم برای همیشه راه خود

دو وقتی سینمای غرب به هم‌چنان درباره جنگ‌های جهانی اول و دوم فیلم می‌سازد چرا سینمای ایران درباره طولیل ترین جنگ قرن بیستم که هزاران هزار حماسه در آن رقم خورده است نسیازد؟ چرا باید سرمایه‌ها و بضاعت انسانی سینمای دفاع مقدس از آن فاصله گرفته و به سمت ژانرهای دیگر بروند؟ چه بسیار از موضوعات و مسائل جنگ هشت ساله تحمیلی که هم‌چنان مغفول مانده و به آنها پرداخته نشده است

بعده به «پیداری رؤیاه‌ها» و «فرزند خاک» رسید. باشه آهنگر با فیلم آخرش «هبات داغ» نشان داد که دست کم در حال حاضر از ژانر دفاع مقدس فاصله گرفته و خوش دارد تا دیگر گونه‌های سینمایی را بیازماید.

■ **تبعات و عوارض غیر قابل جبران**

این فاصله افتادن میان کارگردانان مطرح و صاحب سبک با سینمای دفاع مقدس تبعات و پیامدهای ناگواری را نه فقط برای این ژانر که برای کل سینمای ایران به دنبال داشته است. در وهله اول، امکان ساخت فیلم‌های ماندگار و تأثیرگذار در این ژانر سلب شده است. چه بسیار آثار جذاب مهر ملاری، فرش پاد، طبقه حساس و...اگر چه در ژانر خود آثار موفق و پر مخاطبی بودند اما هیچ خط و ربطی به دفاع مقدس نداشتند. درباره احمد رضا درویش نیز چنین رویکردی مصداق دارد. او با «آخرین پرواز» آغاز کرد و به «دوئل» به عنوان پر هزینه‌ترین فیلم ساخته شده در ژانر دفاع مقدس رسید. سپس دو فیلم تحسین شده «کیما» و «سرزمین خورشید» را ساخت که به افراد بازمانده از جنگ و اثرات این رخداد بر زندگی‌شان می‌پرداخت و در پایان، فیلم «رستاخیز» را ساخت که به واقعه کر بلا مربوط می‌شد و حداقل در ظاهر، ارتباطی به دفاع مقدس نداشت. محمدعلی باشه‌آهنگر اما فیلمسازی‌اش را با ژانر دفاع مقدس و با فیلم‌های «سرور ز آب» و «ملکه» آغاز کرد و

سعید مستغاثی، منتقد و کارشناس سینما:

فاتحه ژانر دفاع مقدس را خوانده‌اند

به نظر من دفاع مقدس فقط به هشت سال جنگ تحمیلی محدود نمی‌شود. فیلم‌های مربوط به حوزه‌های دیگر مقاومت را هم می‌توان جزو ژانر دفاع مقدس به حساب آورد. در این تعریف، اثری مانند «به وقت شام» و حتی «قلاده‌های طلا» را هم می‌توان جزو فیلم‌های دفاع مقدس به حساب آورد. کارگردانی که در سینمای دفاع مقدس فعال بوده‌اند اما به دلایل مختلف از این فاصله گرفته‌اند، البته زمانی رسیم بود که برخی از کارگردان سعی می‌کردند اولین فیلم‌شان را با ژانر دفاع مقدس آغاز کنند که دوری امروز آنها از این ژانر، جای تعجب ندارد. با این حال، فیلم دفاع مقدس ساختن هزینه‌بر است و مراکز و نهادهای مختلف در سال‌های اخیر حمایت‌های لازم را از این ژانر نداشته‌اند. خاطرم هست زمانی مرحوم رسول ملاقلی پور از سینمای دفاع مقدس برید و به سمت فیلم‌های دیگر رفت. خودش می‌گفت ساخت فیلم دفاع مقدسی در دسر دارد و حاضر نیستم به خاطر آن، بوئین هر کسی را ببوسم اما آن مرحوم هم باز به سمت این ژانر آمد. به هر حال، شرایط سخت است و هر کارگردانی نمی‌تواند خودش را بروز کند و بعضی‌ها هم نتوانستند موضوع دفاع مقدس را به جامعه امروز تعمیم دهند و فکر می‌کردند در همان هشت ساله جنگ محدود است. کار دفاع مقدس ساختن هزینه‌بر و سخت است و کار هر کس نیست و نیاز به خلاقیت دارد. در این میان، حمایت از فیلمسازان هم خیلی

میزان است، یک کار خوب زمانی به‌طور تمام و کمال مورد توجه مخاطب قرار گرفته و مؤثر واقع می‌شود که تماشاگر بعد از خروج از سالن برچسب خوب یا ضعیف بودن را به بازی یک بازیگر نزند. شگرد کار ما هم در کسباب همین بود. با اینکه بازیگران تجارب متفاوتی از لحاظ تحمیلی و کار صحنه در زمینه نمایش داشتند و حتی سه نفر از بازیگران کار اولی بودند، تمامی گروه کار را با یک ریتم منسجم جلو بردند و مخاطب گمان نمی‌کرد که بازیگران در رده‌های تجربی متفاوتی باشند. به نظر من سبقت‌گیری بازیگران از هم در یک نمایش خوب نباید رخ دهد، کار ی به معنای واقعی کلمه خوب است که همه در آن خوش بدرخشند. انتخاب بازیگران نمایش پر اساس چه معیاری انجام گرفت؟ آیا سابقاً نجر به همکاری با بازیگران کسباب را داشتید؟

من دو سال است که کاملاً از نسل جوان تئاتر استفاده نمی‌کنم. بازیگران مستعدی که تنها به فرصت نیاز دارند، بازیگرانی با استعداد که متأسفانه به دلیل برخی مناسبات به سختی می‌توانند وارد بخش حرفه‌ای تئاتر یا سینما شوند. در این نمایش اولین تجربه همکاری با صدف صفری که از

سعید مستغاثی، منتقد و کارشناس سینما:

فاتحه ژانر دفاع مقدس را خوانده‌اند

نقش دارد. فیلم جنگی ساختن نیاز به مقدمه و شرایط دارد. و نهادهای فرهنگی و ارگان‌های نظامی باید پشتیبانی کنند. البته جذب این حمایت‌ها هم بسیار دشوار است. باید شناخته شده باشید تا بتوانید مشمول پشتیبانی افکار بگیرید. گاهی نظارت‌ها هم فیلمساز را به درد می‌آورد. و دلسر د می‌کند. برخی از مسئولان هم اعتقاد دارند که دفاع مقدس تمام شده و به تاریخ پیوسته است و حتی مراسم ختمش را هم برگزار کرده‌اند. هالیوود سال گذشته فیلم «۱۹۱۷» را درباره جنگ جهانی اول تولید کرد که بسیار خوش ساخت و پر فروش بود. حمایت همه‌جانبه از این فیلم صورت گرفت و استقبال تماشاگران هم فوق‌العاده بود. فیلم جنگی اگر جذاب باشد و ناگفته‌ها را بازگو کند قطعاً مخاطب خودش را خواهد داشت. چقدر درباره ماجرای جنگ ویتنام و پرل هاربر فیلم ساخته شده و هم‌چنان هم ساخته می‌شود؟ اگر صد سال هم از دفاع مقدس بگذرد باز هم کهنه نخواهد شد اما در سینمای پویا و متفکر، یکی از دوره‌های اخیر جشنواره فیلم لندن با آثار گنجی اختصاص پیدا کرد است. بازار ساخت فیلم‌های جنگی در دنیا گرم است اما گویا در سینمای ایران فاتحه ژانر دفاع مقدس را خوانده‌اند.

است قضایی متفاوت از نمایش کسباب دارد. «مختصر» یک داستان جالب از گذشته همه ماست که حداقل یکبار در طول زندگی ما با آن مواجه شده‌ایم. در طول این نمایش مخاطب با اتفاقات گوناگون و غیرمنتظره‌ای روبه‌رو می‌شود. بازیگران نمایش «مختصر» از کارورزان کارگاه اخیر بنده که از اوایل بهمن آغاز می‌شود انتخاب خواهند شد و سعی داریم کار «مختصر» را در بهار ۱۴۰۱ به اجرا ببریم.

ما شاهد بودیم که در جشنواره‌های تئاتر فجر در بخش بین‌الملل مبالغه‌گوناگونی برای آثار تئاترهای دانشجویی سایر کشورها در نظر گرفته می‌شود. به منظور حمایت از این گروه‌ها و شرکت در جشنواره‌هایی برای نشان دادن فرهنگ ایرانی حمایت‌هایی در سایر کشورها از داخل صورت گیرد و قطع به یقین در سایر کشورها استقبال خوبی از فرهنگ ایرانی خواهد شد. نظر شما در این باره چیست؟

من و همسرم علی صفری دوست داریم در گذشته سیر کنیم و اتفاقات تاریخی را روایت کنیم و به همین واسطه در سال جاری کار هولودومور ما نمایش تحسین‌شده جشنواره شیر طلایی برلین شد. باید گفت که هدف نهایی یک گروه نمایشی فقط دیده شدن نیست، این هدف بارزش تر از آن است که از زمان و زندگی و بهترین روزهای عمرمان برای به تصویر کشیدن گوشه‌های از زندگی می‌گذاریم و حداقل در خواست از تماشاگران، منتقدان و حامیان تئاتر و هنرمندان قشر خودمان کمی دلگرمی در کنار انتقادهای تند است. من به عنوان یک کارگردان زن که با فاصله سه تا شش ماهه کارهای متعددی با هنر جوانان تربیت شده خود به‌خاطر آن تحصیل کردم، تجربه آموختم و زمان گذاشتم به حمایت بیشتری شوم و همکاران و مخاطبان با سخنان طعنه‌آمیز من و گروه را مورد بی‌مهری قرار ندهند، برای قضاوت بجا باید گفت درک و لمس یک نمایش تنها با یکبار دیدن آن میسر نیست و ما نقد سازنده با تمام وجود استقبال می‌کنیم.